

ВІДГУК

офіційного опонента доктора філологічних наук, професора Зимомрі Миколи Івановича про дисертацію «Фоностилістика поезії Едгара Аллана По та її відтворення у перекладах» здобувача Науменко Ольги Володимирівни, поданої на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук (спеціальність 10.02.16. – перекладознавство).

Представлена дисертація здобувача О.В. Науменко спрямована на системне вивчення складного – передусім з теоретичного боку – наукового матеріалу. Йдеться про концептуалізацію комплексного і глибше – зіставного аналізу фоностилістичних підступів стосовно різних способів відтворення поетичного набутку американського письменника Едгара Аллана По (1809-1849) крізь призму перекладної інтерпретації текстових структур споріднених (українська, російська) та неспоріднених (українська – німецька) мов. В основі такого цільового прийому лежить концепція з новаторськими засадами. Тому й не дивно, що традиційні порухи набувають останнім часом вагомого звучання на рівні осмислення і ширше – адекватного відтворення зв'язків між смисловими блоками художнього тексту з урахуванням, приміром, музичності віршів Е.А.По. До речі, на закономірну бінарність понять у поетичному тексті вказував ще Фрідріх Шіллер у праці «Про наївну й сентиментальну поезію» (1796), виокремлюючи засіб поєднання речень в одне ціле завдяки інтонації та ритмомелодиці, стислому або розгорнутому наративу.

Варто підкреслити: в німецькому літературознавстві подібне розкриття синтезу мистецтв набуло плідотворної традиції, що засвідчують праці таких дослідників, як В. Амброс, Г. Ленцінгер, Г. Гранді, Й. Міттенцвай (W. Ambros. *Die Grenzen der Musik und Poesie*); (H. Lenzinger. *Das Problem der Musik und des Musikalischen bei Nietzsche*); (H. Hrandi. *Die Musik im Roman Thomas Manns*); (J. Mittenzwei. *Das Musikalische in der Literatur*) та ін. На зламі ХХ – початку ХХІ ст. в українській літературознавчій науці найповніше розгорнув питання про оціночну роль синтезу мистецтв О.О. Рисак, зокрема, на сторінках ґрунтовної монографії «Найперше – музика у Слові» (1999), яка і досі не втратила свого

значення. У зв'язку з досліджуваною проблематикою мають опосередковану дотичність і дослідницькі студії окремих білоруських (В. Рагойша), російських (Ю. Борев, Н. Дмитрієва, В.Альфонсов, В.Васіна-Гроссман, Г. Степанов, К. Пігарев, Р. Тименчик), польських (Т. Шульц, Й. Старинські, М. Брістігер), болгарських (І.Конєв, Д. Леков), чеських (В. Матезіус), словацьких (Д. Дюришин, Л. Шимон, І. Галайда) науковців. Поза всяким сумнівом, робота виграла б, коли б у розділі «Теоретичні та методологічні аспекти дослідження» віднайшла місце відповідна фіксація зазначених студій.

Докладний аналіз названої дисертації дає підставу дійти позитивного висновку з проекцією на визначальні наукові (як теоретичні, так і практичні) ознаки дослідження О.В. Науменко. Весь масив роботи містить універсально-унікальний вимір, що передбачав асоціативно-змістовий пошук звукового наповнення та виявлення значущості звукової матерії та її характеру в поезіях Едгара Аллана По. Звідси – характерна дикція для відкритості експериментального осмислення звукової організації тексту. Тут прагну засвідчити: рецензована праця має для автора цього відгуку додатково смислове наповнення, а звідси й, певним чином, адресну рефлексію. Її сутність видається однозначною, оскільки мені судилося особисто знати Анатолія Онишко (1940-2006), одного з кращих українських перекладачів художнього набутку творця поезії «Сон у сні». За зізнанням уродженця містечка Стрий, що на Львівщині, він «розглядав конкретно-предметну тканину віршів Едгара Аллана По з урахуванням його естетичного підходу до поцінування мистецьких явищ у процесі перекладу». Власне, саме тому одразу зауважу: можна пошкодувати, що поза увагою дослідниці залишився цикл перекладів із рукописної збірки «Замкнуте коло» (Калуш, 2000), яку Анатолій Онишко презентував авторові цих рядків: «Панові д-ру, проф. Миколі Зимомрі – з повагою до його творчого ужинку. А. Онишко. м. Калуш, 15.02.2003». Зрозуміло, це зауваження не постає в докір молодій дослідниці; воно містить тільки опосередковане побажання в майбутньому реалізувати повною мірою позицію, яку диктують методи кількісних підрахунків та суцільного добору і відіграють фіксовану роль стосовно досліджуваного матеріалу.

Дисертація О. В. Науменко самодостатня, якщо вести мову про її злободенність звучання, вичерпність розв'язання завдань, структурну єдність усіх складників, а також актуальність розробки теми з огляду на використання підходів, характерних для сучасних галузей мовознавства, зокрема, фоностилістики, компаративістики і передусім – перекладознавства. Одне слово, це, без сумніву, завершена системна робота, що виконана авторкою на належному фаховому рівні. Рецензоване дослідження має як теоретичні, так і практичні гідності. Останні позначені чіткою актуалізацією сутності інтердисциплінарної проблематики загалом і визначальних засад перекладознавства – зокрема. В дисертації (загальний обсяг – 268 с.) та її трьох концептуально містких розділах, у т.ч. «Теоретичні та методологічні аспекти дослідження», перший розділ; «Фоностилістика поезії Е.А. По», другий розділ; «Фоностилістика вірша «The Raven» як зміст звукової поетики Е.А. По та її відтворення у перекладах», третій розділ)», міститься безсумнівна новизна з проекцією на розлогу характеристику особливостей фоностилістики поезії Едгара Аллана По та її віддзеркалення у перекладах 1) українською мовою (П. Грабовський, Г. Кочур, А. Онишко, В.Марач; 2) російською мовою (С. Андреевський, К. Бальмонт, В. Брюсов, В. Бетакі); 3) німецькою мовою (К.Т. Ебен, Г. Лахман, Т. Етцел, Г. Волшлегер). Названі особистості як перекладачі, хоч і нерівнозначні стосовно внеску в перекладацьке мистецтво, а все ж достатньою мірою окреслюють (насамперед на рівні зіставлення) те посутнє, що надає їхнім інтерпретаціям узагальненого сенсу трактування перекладацьких стратегій. Доцільно наголосити: контамінований вигляд мають поезії Е.А. По в німецькомовному прочитанні Ебена (Carl Theodor Eben, 1836-1909), Лахмана (Hedwig Lachmann, 1865-1918), Етцеля (Theodor Etzel, 1873-1930), Волшлегера (Hans Wollschläger, 1935-2007), оскільки витворилося своєрідне «перекладацьке поле» (М. Іваницька) з позначенням сталої традиції рецепції американського поета в німецькомовному культурному просторі. Часова парадигма сприйняття охоплює майже столітній період: від 1869 року, коли вперше з'явився вірш «Ворон» німецькою мовою в інтерпретації Карла Теодора Ебена («Der Rabe») до 1973 року, коли був опублікований переклад

цього ж твору в трансформації Ганса Волшлегера. Проте й українськомовні та російськомовні різновиди інтертексту засвідчують, поза всяким сумнівом, особистісні параметри стосовно презентації процесу відтворення мовою мети фоностилістики першотворів Едгара Аллана По. Тут заслуговує на увагу слушне спостереження Олександра Рихла, автора цікавої дисертаційної роботи «Відтворення мовностилістичних особливостей творів Е.А.По в українських перекладах» (К., 2002): «... переклади поезій Е.По переконливо довели широкі можливості перекладацької школи в Україні. Сюди варто віднести рефрен “Не вернуть” Г.Кочура, вдале відтворення звукопису А. Онишком у “Вороні” та В. Коптіловим у “Дзвонах”. Високим ступенем дотримання структурних і змістовно-концептуальних параметрів відзначаються переклади Г. Гордасевич, С. Гординського, Є. Крижевича, Л. Мосендза, Д. Павличка, М. Стріхи, М. Тупайла». Зрозуміло, Ольга Науменко не оминула названу працю О.Рихла. Тому й не дивно, що окремі перехрещення мають місце; тоді, коли розгортаються думки-розмисли про ключові поняття, у першу чергу, стосовно виявлення тих шляхів і засобів, що спричиняють подолання мовного бар’єру в процесі трансформації лексико-семантичних, образно-стилістичних та формально-структурних компонентів віршових творів Е.А.По в українських перекладах.

Аналогічні питання аргументовано висвітлені авторкою дисертації (с. 245-263). Уперше на такому широкому фактологічному тлі розглянута сукупність семантичного, символічного та звукового змісту з урахуванням міждисциплінарної ідентифікації ключових фоностилістичних прийомів того чи іншого оригіналу.

Зрозуміло, окремі складові зазначеної проблематики неодноразово привертали увагу з боку цілої низки науковців (Ю. Бойко-Блохин, О. Кундзіч, Г. Кочур, М. Лукаш, І. Качуровський, В. Коптілов, А.-Г. Горбач, І. Качанюк-Спех, Л. Коломієць, Т. Корольова, М. Москаленко, О. Чередниченко, А. Содомора, П. Рихло, М. Іваницька, А. Науменко, А. Гудманян, Л. Бублейник, Т. Буценко; В. Андреев, В. Бархударов, В. Комісаров, Г.Гачечиладзе, М.

Трубецької, П. Топер, Я. Рецкер, Ю. Ковальов, С. Влахов, О. Каде, П. Кірхнер, Р. Гебнер, Е. Ведел, Д. Дюришин, Т. Сейворі, М. Снелл-Горнбі, Ю. Найда, А. Попович, К. Дедечиус, Е. Балцежан, В. Дресслер, Т. Карабович, П. Фаст), власне, як провідних репрезентантів теорії й практики перекладу в останні десятиріччя ХХ-го і в першій третині ХХІ-го ст. Воднораз – у сенсі потрактування переємності досвіду – можна пошкодувати, що дослідниця недостатньо використала вагомі спостереження І. Франка, М.Рильського, Д. Павличка, Ю.Шкробинця, Л. Балли; адже цим майстрам художньої інтерпретації належить особлива адресність, якщо закрюювати питання про особистісний вимір адекватного «вчування» в особливості «привнесення» ментальності у текст мовою мети. Так, наприклад, Іван Франко (1856-1916) у рецензії на чеські переклади творів Тараса Шевченка виокремлював стрижневе завдання перекладної версії; воно полягає в посутньому відтворенні «повного образу» поетичної структури, щоб вона показала «усі характеристичні риси тої поезії, а головно, щоби показала їй те, що є в тій поезії загальнолюдського, глибокого і найдозрілішого» (Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах.- Т.29.- К.: Наукова думка, 1981.- С. 493). Подібне Франкове типізування конкретних фактів уможливорює результативну якість у зіставленні відповідної семантики в лексичних системах як споріднених, так і неспоріднених, у т.ч. української та німецької мов. До того ж Іван Франко у багатьох працях закрюював тему про трансцендентну значимість перекладу з проекцією на особистість творця, акцентуючи на фіксованій сутності впливу перекладного акту на суспільну свідомість. Тут особливо характерною видається його ґрунтовна теоретична студія «Каменярі. Український текст і польський переклад. Дещо про штуку перекладання» (1911), в якій автор поеми «Мойсей» концентрує увагу на адекватне перенесення лексичних, ґраматичних, інтонаційних засобів мовою мети реципієнта. Тому не можу не згадати про «надфразну єдність», що посилює значення специфічної обов'язковості фоностилістичних прийомів на рівні композиційно-стилістичної конструкції. На жаль, дисертантка не приділила уваги цьому питанню, хоч воно може бути вузловим внаслідок виражальної практики як результативної моделі перекладу.

Я переконаний: аналізована дисертація – це однозначно вдала спроба О.В. Науменко розкрити в типологічно спільній моделі логічно вмотивоване освоєння досліджуваного матеріалу та надати йому об'єктивно аргументованого узагальнення, у першу чергу, з огляду на самтожності відтворення семантичної рухливості у сполуці, наприклад, з «ритмом і метрикою» та «звуковим символізмом». При цьому об'єктивно важливою видається концентрація уваги авторки дисертації на об'єкт дослідження (с. 19) (поезія Е.А.По в українсько-російсько-німецькій рецепції), а також його предмет (фоностилістичні особливості поезії Е.А. По та способи їхнього відтворення українською, російською та німецькою мовами; с. 19). А звідси – чітке окреслення мети й самостійно сформульованих містких завдань .

Запропонована до захисту дисертація є науково обґрунтованою й суспільно потрібною. Марковані ознаки належним чином ідентифіковані, у першу чергу, у другому й третьому розділах, а також у відповідних підрозділах (наприклад, 1.3.1.»Проблема дослідження звукової організації поетичного тексту взагалі та у Едгара Аллана По – зокрема» (с.65-72); «Фоностилістичні прийоми Е.А. по як варіативність» (с. 115-125); 3.1. «Відтворення рими у перекладах» (с. 129) тощо). Вони окреслені настільки, наскільки досліджуваний масив дає можливість увиразнити результативну якість адекватного змістового відтворення текстових структур *мовою мети*. Для ілюстрації примітна третя строфа відомого твору «Ельдорадо» Е.А.По під пером Анатолія Онишка, з одного боку, а також Максима Стріхи – з іншого.

У версії Анатолія Онишка кольорова гама (золота) узгоджується зі смисловим акцентом землі (країна Ельдорадо), а звідси – кольорова тональність суголосна осмислюваній іпостасі емоційно-чуттєвого світу. Ні, не буде перебільшенням, якщо б сказати: в особі О.В. Науменко маємо зрілу дослідницю з належною філологічною підготовкою та глибокими пізнаннями словесності, що стала фаховим інструментом для реалізації однозначно важливого дослідницького проекту. Як науковець вона виявляє здатність до концептуальних узагальнень, логічного аналізу та класифікації не спрощених

позицій, а сукупності моделей стосовно авторських концепцій перекладацького мистецтва загалом і фоностилестичного потенціалу а) *мови першотвору* та б) *мови перекладного тексту* – зокрема.

Варто зазначити: в окремих зрізах має місце певна кострубатість побудови поодиноких компонентів роботи (наприклад, у другому розділі; 2.1. «Фоностилестичні прийоми як *додатковий засіб* розкриття теми», с. 86-99). Однак **структура дисертації** загалом не викликає заперечень. На її сторінках належним чином реалізована мета, органічно пов'язана з докладною характеристикою фоностилестичних засобів, що сприяють розкриттю конкретизованої теми. Тут характерні укладені таблиці (2.1 – 2.5, с. 88– 99); це – суттєвий причинок до розуміння найбільш примітних типів перекладу, у т.ч. за визначенням відомого мовознавця Р. Якобсона, *внутрішньомовного, міжмовного та семіотичного*. Змістове наповнення прикладами, безпосереднє вкраплення ключових сполук, – усе це, як на моє переконання, справляє добре враження. Я зумисне виокремив назви розділів в один блок, щоб краще розглядіти їхні структурні й функціональні риси. Названі складники становлять органічну цілісність: кожний із трьох розділів не контрастує, а творить логічний зв'язок з попереднім, спонукаючи відкрystalізувати грані індивідуалізму (*Едгар Аллан По як автор – твір – перекладач – інтерпретація*) та універсалізму (процес засвоєння перекладацького продукту як завершального акту рецепції). Чи формулювання, що передбачають міцні засновки для відповідної позиції, достатнім чином коректні? Окремі з них описово розмиті завдяки повторам (приміром, «*Проблема дослідження звукової організації поетичного тексту взагалі та у Е.А. По зокрема*» (с. 65-72; «*Проблема збереження фоностилестики оригіналу у перекладі взагалі та у Е. А. По зокрема*» (с. 72-82), а деякі – аморфні («*Фоностилестичні прийоми як додатковий засіб розкриття теми*» (с. 86-99).

Щоправда, безпосередньо у названих складниках дисертації міститься значно більше ґрунтовно осмислених запитів, означень різновекторної спрямованості до індивідуалізму того чи іншого перекладача, ніж це заявлено

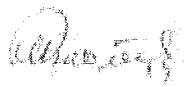
у згаданих фіксаціях. Усталені приписи не завжди повною мірою відображають інтертекстуальну інформацію про визначальні способи передачі фоностилістики оригіналу у перекладі. Проте вони однозначно визначені виміром нової якості, якщо вести мову про концентрацію уваги О.В. Науменко на перебіг, власне, від «теми до системи», а відтак – до розмаїття прийомів фоностилістичного характеру. Слушними постають численні влучні спостереження, що містяться у відповідних висновках до розділів (с. 82, 125, 192). Що ще впадає в око? Наукові результати, подані як в дисертації, так і в статтях (мені відомі тексти восьми опублікованих праць здобувача; с. 11-12). Переконливими видаються обстоювання О. В. Науменко щодо змісту звукової поезики Едгара Аллана По як стрижневого чинника фоностилістики.

Наприкінці прагну висловити низку *критичних зауважень*, окрім тих, що містяться в дотичних позиціях: хоч у першому розділі й проступає новаторське бачення «традиційного й нового» у вивченні фоностилістики, а все ж недостатньо репрезентоване те загальне й часткове, що уможливило концептуально нову якість входження у сферу *текстознавства та перекладознавства*, а звідси – в культуру *індивідуальності перекладача як «Я-особи»*. Робота виграла б, коли б авторка дисертації глибше закроїла аналіз характерних ознак ментальності, одне слово, вираження *ілюзорності ідентичних імпульсів* у концептах поетичних структур Едгара Аллана По та варіативності їхнього відтворення у перекладних версіях українською, російською та німецькою мовами.

Та я переконаний: наведені критичні зауваження та окремі недоліки (приміром, публіцистичні блискітки, відхилення від наукового викладу фактологічної фіксації дослідницького характеру), а також певні прорахунки, що виокремлені у різних місцях даного відгуку, суттєво не впливають на загальне позитивне враження від виконаного дослідження. Відзначу передусім *теоретичне й практичне спрямування дисертації*, бо воно націлене на узагальнене вивчення фоностилістики, у першу чергу, як поетичної системи.

Детальний аналіз поданої до захисту дисертації, а також автореферату, у т.ч. опублікованих у фахових виданнях статей, – все це дає мені можливість, власне, як офіційному опоненту дійти наступних висновків:

- 1) робота містить наукову новизну; вона має теоретичну й практичну значимість з урахуванням актуальності дослідження; ці складники достатньою мірою обґрунтовані;
- 2) автореферат відповідає основному матеріалові дисертації, оскільки повною мірою розкриває її текстовий масив, висвітлює загальні й часткові положення та концептуально однозначні висновки;
- 3) дисертація «Фонетистика поезії Едгара Аллана По та її відтворення у перекладах» (Одеса – 2018) відповідає усім вимогам, які висуваються до докторських дисертацій, а саме стосовно «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», – затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. (№ 567), а її авторка – Науменко Ольга Володимирівна – заслуговує на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук (спеціальність 10.02.16 – перекладознавство).

 – М.І. Зимомря, доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри германських мов і перекладознавства

Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

